

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בסעודה שלישית פרשת תולדות תשע"ו לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתפ"ו

כעת לטעון על הבכורה, ובפרט שלא לקחו במרמה אלא במכירה גמורה מרצונו, וכמו שאמר למה זה לי בכורה.

ונראה בהקדם לבאר מה שאמר עשו, הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה (כה-לב). ויש לומר דהנה באבן עזרא וברשב"ם פירשו, בכל יום אני הולך לצוד חיות ביערים, המצויים שם דובים ואריות וחיות רעות ואני מסוכן למות, ויתכן שימות קודם אביו, ולמה זה להמתין לקבל חלק בכורה לאחר מיתת אבינו, שיתכן שימות קודם אביו ע"כ. אבל באמת עדיין יש לו תועלת בירושת הבכור, שגם אם ימות, מכל מקום בניו יירשו את חלקו, ויקבלו מהירושה פי שנים. אך עשו לא דואג על בניו, ולו לעצמו אין תועלת בזה, ולמה זה לי בכורה, הנזיד עדשים נוגע לי ולהנאתי, וזה חביב אצלי יותר מהבכורה שנוגע רק לתועלת בניו.

והנה יעקב שאל ממנו, מכרה כיום את בכורתך לי, ושוב אמר השבעה לי כיום וישבע לו (כה-לב). ויש להבין מה הדגיש בתיבת 'כיום'. וגם הנגינה על זיאמר יעקב הוא מונח רביעי, וצריך ביאור הכוונה. אך באמת מעלת הבכורה הוא בכמה אנפין, חוץ ממה שבכור נוטל פי שנים, יש בה עוד מעלה כי העבודה בבכורות, ורצה יעקב לזכות בהעבודה. וכמו שפירש בשפתי חכמים (בשם נחלת יעקב) דהגם דלא מועיל מכירה על כהונה, מכל מקום מאחר שהקב"ה הבטיח לאברהם אתה כהן לעולם (תהלים קי-ד), ועשו הבכור נפסל מכהונה, ממילא לא

ויחרד יצחק חרדה גדלה עד מאוד, ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי, ואוכל מכל בטרם תבוא ואברכהו, גם ברוך יהיה (כז-לג). במדרש (ב"ר סז-ב) בשעה שנכנס עשו אצל אביו נכנסה עמו גיהנם וכו', מי אפוא, מי הוא זה שעתיד ליאפות כאן [להיות נאפה ונשרף בגיהנם] וכו' ע"ש. ויש להבין השאלה מי אפוא, הלא ראה שהגיהנם פתוחה מתחתיו של עשו. גם יש להבין מה ששאל מי הוא 'הצד ציד', דלכאורה אין זה נוגע כלל לידע מי שצד הציד, אלא מי הביא אותה אליו ונתברך. ובאמת לא היה במאכלו צידה כלל, שנטל שני גדיי עזים ממה שכתב לה יצחק בכתובתה (ב"ר סה-יד), ומהו השאלה מי אפוא הצד ציד. גם להבין מה שהודיע לעשו ואוכל מכל, ובמדרש (ב"ר שם) מכל טוב שהוא מתוקן לעתיד לבוא ע"ש. וכן איתא בגמרא (בבא בתרא יז.) שהטעימו הקב"ה מעין העולם הבא ע"ש, ולא יזה צורך הודיע זאת לעשו, שיצטער עוד יותר שהאכילו יעקב במאכלים מוטעמים יותר ממה שנותן לו עשו. וגם מה נשתנה ביצחק מרגע לרגע, שמתחלה חרד חרדה גדולה, ותיכף אחר זה הסכים לברכתו, וסיים גם ברוך יהיה.

ושוב אמר הכתוב, ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים, את בכורתך לקח, והנה עתה לקח ברכתך (כז-לז). ולכאורה הרי כבר עברו כחמשים שנה מעת שמכר לו הבכורה, שזה היה בשעה שנתגדלו הנערים בני ט"ו שנה, יום פטירת אברהם אבינו (רש"י כה-ל), וכעת היו בני ס"ג שנה (רש"י כה-ט), ולמה נתעורר

קרא שמו יעקב, ויעקבני זה פעמים, את בכורתי לקח, והנה עתה לקח ברכתי, כי עד כעת לא היה איכפת ליה הבכורה שמכר, אבל כעת שעל ידי הבכורה לקח גם הברכה, זה כאב לו, ויעקבני 'זה' פעמים, עתה שנתברך יעקב עבור הבכורה, אם כן רימה אותי במכירת הבכורה. ועל זה בא הנגינה בפסוק זה, קדמא ואולא רביעי, רק על הארבעה המעלות שיש בבכורה הקדמית למוכרו לו מתחלה, אבל לא שעל ידי זה יקח גם ברכתי.

*

והנה סיים יצחק גם ברוך יהיה, ונראה כי הנה מכירת הבכורה היה ביום פטירתו של אברהם אבינו (רש"י כה-ל), וכן הוא בגמרא (בבא בתרא טז:) ובפרי מגדים (סימן תעו מ"ז סק"ג) הביא מספר יד יוסף (פ' תולדות דרוש א) כי אברהם אבינו מת בערב פסח, ולכן אוכלים בליל פסח ביצים זכר לאבלות (רמ"א סימן תעו-א), היינו זכר אבילות של אברהם, שגילה לו ה' גלות מצרים, ובזכות האבות נגאלו. ועל פי זה כתב ביד יוסף לבאר מאמרם (בבא בתרא טז:) דעשו עבר באותו יום חמשה עבירות, ואחד מהם שבא על נערה המאורסה, כי הכתוב אומר ויעקב נתן לעשו 'לחם' ונוזד עדשים (כה-לב), וחמץ מחמש שעות ולמעלה אסור, ועל כרחק שהאכילו מצה, ואמרו חז"ל (ירושלמי פסחים י-א) דכל האוכל מצה בערב פסח כאלו בא על ארוסתו בבית חמיו ע"כ. אם כן שפיר נחשב לעשו שבא על נערה המאורסה ע"כ.

וכתוב בספר יגל יעקב דלכן אמר לו לעשו, מכרה כיום את בכורתך לי, כי בהיות שהאבות קיימו כל התורה, והקריבו את קרבן הפסח במועדו בערב פסח, ועד השתא היה אברהם או יצחק מקריבין הקרבן פסח, מה שאין כן עתה שנפטר אברהם, ויצחק היה אונן, ולא היה יכול להקריב, ומכיון שעשו היה הבכור היה ראוי שהוא יקריבנו, על כן אמר יעקב אין רשע זה כדאי להקריב לפני המקום ומיהר לקנות ממנו הבכורה באותו יום כדי לסלקו מההקרבה, שיוכל יעקב להקריב הקרבן פסח בזמנו. וזהו שאמר לו מכרה 'כיום' דוקא, היינו שיגמור המקח עוד ביום הזה ע"ש.

נשאר אלא יעקב, דלא היה ליצחק בן אחר, וממילא מגיע לו הכהונה, וקנה אותה ממנו כדי לסלק ערעוריו של עשו ע"ש. עוד יש בה מעלה שלישית כמו שכתב הרמב"ן (כה-לד) שנוחל מעלת האב ושררתו, שיהיה לו כבוד ומעלה על צעירו ע"ש.

ובספר ימין יוסף כתב עוד, דמכירת הבכורה ביעקב ועשו היה נוגע גם כן למקום קבורתם במערת המכפלה, שהיה בה מקום לארבעה זוגות, ואחר שנקברו בה יצחק ורבקה נשאר שם מקום קבורה לזוג אחד, וכיון שעשו הוא הבכור, מהראוי שהוא יהיה מונח קבור במערת המכפלה, ורצה יעקב לקנותו ממנו. וגם על זה אמר עשו הנה אנכי הולך למות במדבריות אצל החיות, ובלאו הכי אין אני עתיד להיות נקבר בתוכה, ולמה זה לי בכורה ע"כ.

ועל כן רצה יעקב לזכות בקניית הבכורה בכל פרטי המעלות שיש בתוכה. ולזה אמר מכרה כיום את בכורתך לי, דיודע דתיבת 'יום' היא תוכו כבור, שהמילוי של 'יום' הוא גם כן 'יום', 'יו"ד ו"ו מ"ם', (ספר הרמ"ז פ' פנחס), והיינו שרוצה לקנות כל הפרטים שיש בבכורה מבחוץ ומבפנים, דוגמת תיבת 'יום'. ולכן הנגינה על הכתוב ויאמר יעקב השבעה לי, היא 'מונח רביעי', שמונח במכירה זו כל הארבעה מעלות שיש בהבכורה, עבודת הקרבנות, פי שנים, הכבוד והשררה, וחלקו במערת המכפלה. ועל כולם הסכים עשו באמרו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה, שאינו נוגע לו בחייו מעלת הבכורה רק לאחר מיתת אביו, זולת העבודה, שגם בזה אין לו חפץ בו, ויבו עשו את הבכורה.

אך בסופו נתוודע לעשו, כי יש תועלת בהבכורה גם בחייו, והוא לגבי הברכות שרצה יצחק לברכם, כי לא רצה יצחק לברך אלא את הבכור מתחלה (רש"י כז-לו), וברכות אלו נוגע לעשו גם קודם שהולך למות, וזה נתגלה לו כעת בברכת יצחק, ואלמלא לא מכר הבכורה ליעקב היו מונעים ליצחק מן השמים לברך את הקטן, ורק על ידי שמכר לו הבכורה, ויעקב הוא הבן הגדול, על כן עלה לקחת את ברכתיו. על כן צעק כעת, הכי

ע"ש. הרי לנו כי הרמאות נקרא בשם צידה. וזה שאל כעת יצחק לעשו, מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי, מי הוא זה שצד ורימה אותך ליקח ממך הבכורה, והביא לי על ידי זה המטעמים, כי לא יתכן שמה שאכלתי כעת נשחט בפסול, שהרי 'ואוכל מכל', טעמתי בו טעם גן עדן, ועל כרחך שקרבן כשר היתה, שנקרב על ידי הבכור, ומוכרח מזה שיעקב צד ורימה אותך ליקח ממך הבכורה, וכיון שהוא הבכור, גם ברוך יהיה. וכשמוע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה וגו', ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמיים, את בכורתי לקח, ועל ידי זה הנה עתה לקח ברכתני, שאם לא היה קונה הבכורה, לא היה יכול להקריב את הפסח ולהביאו לאביו.

ובזה יש לבאר הנגינה על פסוק זה, תלישא קטנה, קדמא ואולא רביעי, זקף קטן. שעשו התאונן על יעקב, שתלש ממנו הבכורה שבעיניו היתה חשיבותו קטנה, למה זה לי בכורה, וקדמא ואולא רביעי, הבכורה שיש לה ארבע מעלות כנ"ל, הקדים יעקב זה כחמשים שנה לקחת אותה ממני, ועל ידי זה קיבל כעת הברכות, שזקף וגידל אבא את בנו הקטן, לברכו יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים, הוה גביר לאחיק.

*

גם יש לומר במה שסיים יצחק גם ברוך יהיה, כי רבקה אמרה ליעקב, עלי קללתך בני (כו-ג), ובתרגום עלי אתאמר בנבואה דלא ייתון לוטיא עלך ברי, ופירש ברשב"ם ובחזקוני, שבטוחה היתה במה שאמר לה הקב"ה ורב יעבוד צעיר (כה-כג) ע"כ. וכתוב ברמב"ן (כו-ד) נראה שלא הגידה לו רבקה מעולם הנבואה אשר אמר ה' לה ורב יעבוד צעיר, כי איך היה יצחק עובר את פי ה' והיא לא תצלח. והנה מתחלה לא הגידה לו דרך מוסר וצניעות, כי ותלך לדרוש את ה', שהלכה בלא רשות יצחק, או שאמרה 'אין אנכי צריכה להגיד נבואה לנביא כי הוא גדול מן המגיד לי', ועתה לא רצתה לאמר לו 'כך הוגד לי מאת ה' טרם לידתי', כי אמרה, באהבתו אותו לא יברך יעקב ויניח הכל בידי שמים וכו' ע"כ. ויש לומר גם כן דלכן לא הגידה רבקה זאת ליצחק, שלא רצתה

וכמו כן נתינת הברכות מיצחק היה בליל פסח, וכמו שאמרה רבקה, קח לי משם שני גדיי עזים (כו-ט), וברש"י פסח היה, האחד הקריב לפסחו, והאחד עשה מטעמים (פרקי דרבי אליעזר לב) ע"ש. ומבואר בחתם סופר (קכה.) דבחכמה עשתה רבקה כזאת כדי שלא יבוא עשו אחריו ויאכל גם מצידו ויתברך גם הוא, דהברכה היתה תלויה דוקא באותו הלילה, זמן לידת יצחק שנולד בפסח (ראש השנה יא.), ולכן אמר לפני מותי, שהצדיקים מתים ביום הלידה מסתמא. ודוקא על ידי שמחה של מצוה שהבן מאכיל לאביו חל עליו הברכה הלז, לכן נתחכמה והאכילו פסח, ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (פסחים קיט:) ואסור לאכול אחריו, ולכן אמר יצחק לעשו ואוכל מכל בטרם תבוא, ותו אי אפשר לי לאכול שום דבר. והנה אז היתה העבודה בבכורות במקום כהנים, אף על גב דאין כיהון בבמה, מכל מקום הא אין פסח נקרב בבמת יחיד כי אם בבמת צבור, והיינו בהר המוריה, ושם בעינן כהן או בכור, ולכן דקדק יעקב לאמור אנכי עשו בכורך דייקא ע"כ.

ומעתה אם לא היה קונה יעקב את בכורתו של עשו, לא היה יכול להאכיל כעת ליצחק את קרבן פסחו, כי צריכין להקרבתו כיהון או בכורה. אך על ידי שלקח את הבכורה שפיר עלה בידו ליכנס כעת עם המטעמים ולקבל את הברכות. והנה כאשר נכנס כעת עשו עם המטעמים אשר עשה, שאל לו יצחק אביו מי אתה, ויאמר אני בנך 'בכורך' עשו, וראוי אני להקרבת הפסח, והבאתי לך מטעמים. וכאשר שמע זאת, ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד, דאם כן הקרבן פסח שאכל הוא קרבן פסול, כי יעקב שאינו הבכור הקריבו. אך שוב התבונן כי זה לא יתכן שהקרבן היה פסול, שהרי הרגיש בו טעם גן עדן, ואוכל מכל, ובמאכל איסור ליכא טעם גן עדן. ומה גם שאפילו בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמם לא כל שכן (חולין ז.). ועל כרחך מוכרח מזה כי באמת הקרבן כשר, שבודאי לקח יעקב את הבכורה מעשו, ושפיר נקרב הקרבן בבכור.

והנה רש"י פירש לעיל, ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו (כה-כח), שהיה עשו צד אותו ומרמהו בדבריו

לצערו ולהודיעו כי שני לאומים ממעיך יפרדו (שם), מן המעיים הם נפרדים, זה לרשעו וזה לתומו, שלא יצטער אותו צדיק שיש לו בן רשע.

אך לכאורה יש להבין, הלא איתא בגמרא (סנהדרין פט:): נביא הכובש את נבואתו לוקה, ופריך מאן מתרי ביה, ומשני חבריה נביאי. ופריך מנא ידעי, אמר אביי דכתיב (עמוס ג-ז) כי לא יעשה ה' אלקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ע"ש. ואם כן איך יתכן שלא נתגלה ליצחק נבואה זו. וצריכין לומר כי הגילוי לחבריו הנביאים אינו באותו זמן שמתגלה להנביא, אלא קודם עשייתו והוצאתו לפועל, וכמו שאמר הכתוב כי לא יעשה ה' דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. וכיון שעדיין לא יצא לפועל ורב יעבוד צעיר, לא נתגלה נבואה זו ליצחק. אבל אחר שבירך כבר את יעקב הוי גביר לאחיק, ונסתפק כעת לחזור מברכה זו, אלא שעשו יהיה גביר לאחיו, וזהו נגד הנבואה, אז נתגלה לו הנבואה ורב יעבוד צעיר, שעשו צריך להיות נכנע תחת יעקב, ועל כן אז סיים, גם ברוך יהיה.

*

אמנם יש לומר דגם בלאו הכי היה אומר גם ברוך יהיה, כי המאמין האמיתי מכיר כי הכל מתנהג בעולם בהשגחה פרטית. וכמאמרם (יומא לח.) בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך [לא ידאג אדם לומר פלוני יקפח פרנסתי, כי על כרחך, בשם יקראוך לבא ולשוב במקומך], ומשלך יתנו לך [כלומר לא משלהם הוא מתנה, אלא מזונות קצובים לך מן השמים], אין אדם נוגע במוכן לחבירו, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא [משהגיע זמן המלכות ליפול ותעמוד אחרת, לא יאחר זמן כמלא נימא וכו'] ע"כ. ובאמת גם בלי

השתדלות כלל היה מגיע להאדם מה שנגזר עליו, וכמאמרם (קידושין פב.) רבי שמעון בן אלעזר אומר מימי לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנוני, והם מתפרנסים שלא בצער, והם לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני, מה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער, ואני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאפרנס שלא בצער, אלא שהרעותי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי ע"כ. ולכן יש חיוב על האדם לעשות השתדלות לכל צרכיו, לחזור אחר פרנסתו ורפואתו, וכמו שנאמר (דברים טו-יח) וברך ה' אלקיך בכל אשר תעשה.

אך כל זה הוא רק על העתיד, יש חיוב על האדם לעשות השתדלותו בדרך הטבע, אבל על מה שנעשה כבר, יש להאמין כי הכל נעשה בגזירת עליון, ואין להצטער על שום דבר, לחשוב אם לא הייתי עושה כזאת וכזאת לא היה מתרמי הדבר, כי מה שכבר עבר ואינו בידו, אין בזה ספק שכך גזרו מן השמים שיהא כן. ועל זה אמרו רשעים מלאים חרטה (עיין נדרים ט.), וכמו שפירש מרן הבעל שם טוב זי"ע (עיין ספר בעש"ט פ' עקב אות י) דקאי על מילי דעלמא, בהיות שאינו מאמין בהשגחת ה' בכל מאורעותיו, לכן הוא מתאונן תמיד למה עשיתי כך וכך, היה לי לעשות באופן אחר וכדומה, דחרטה זו הוא אות שאינו מאמין בהשגחה פרטית ע"ש. ולכן הגם שמתחלה דקדק יצחק לברר האתה זה בני עשו, אבל אחר שכבר נעשה מעשה, שהזמינו לו מן השמים לברך את יעקב, לא התחרט ולא נצטער, אלא סיים גם ברוך יהיה, אם זהו רצון ה' כך צריך להיות. ואם זהו גם בבני אדם פשוטים, הרי מכל שכן בצדיק, אשר לא יאונה לצדיק כל און, ולפי טעותו עשה העבד לאדון, והאדון לעבד, בודאי שכן גזרו מן השמים, וקיבל זאת בכל נפשו.

הגליון הזה נתנדב על ידי

מוה"ר ר' מנחם הארטמאן הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בנו למול טוב	מוה"ר ר' מושולם זושא רייך הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בנו למול טוב	מוה"ר ר' אהרן צבי עלביון הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו באירוס נכדתו למול טוב	מוה"ר ר' משה עהרענפעלד הי"ו לע"נ אביו הר"ר חיים דוד ב"ר צבי ע"ה נפטר מ"ו כסלו תש"ע לפ"ק - ת.נ.צ.ב.ה
מוה"ר ר' אברהם שמואל סאמעט הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהכנס בנו לעול התורה והמצות	מוה"ר ר' חיים יעקב גלויבער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהכנס בנו לעול התורה והמצות	מוה"ר ר' נתנאל בערנאטה הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למול טוב	מוה"ר ר' לייב זיכערמאן הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בנו למול טוב